

M VAN
**MUSEUM
LEUVEN**

WERELD VAN HERINNERING

De kracht van kunst en verbeelding

EEN LESMAPVOOR HET SECUNDAIR ONDERWIJS

INLEIDING

Beste Leerkracht,

Tijdens het schooljaar 2015-2016 zet M – Museum Leuven naar aanleiding van het project *Wereld van Herinnering* in op de kracht van kunst en verbeelding. *Wereld van Herinnering* is een project waarin dementie centraal staat: we willen met dit project dementie bespreekbaar maken, het bekend maken bij een breed publiek, zorgen voor meer media-aandacht voor het onderwerp, mensen met dementie en hun verzorgers ondersteunen, wetenschappelijke inzichten rond dementie bekend maken, ...

Rond dementie zijn er nog veel taboes. M wil met *Wereld van Herinnering* de blik op dementie verruimen en iedereen de kracht van kunst en verbeelding laten ervaren. Kunst en verbeelding kunnen niet alleen een positieve invloed hebben op het welzijn van mensen met dementie, maar kan in ieders leven een waardevolle rol hebben. Dit is dan ook het uitgangspunt van deze lesmap.

De thema's vergeten, dromen en verlangen, expressie en communicatie zijn de centrale uitgangspunten van deze lesmap. Na een korte introductie op dementie, wordt de keuze voor deze thema's toegelicht. Aan deze thema's hebben we opdrachten gekoppeld waarmee je met je leerlingen aan de slag kan gaan. Je kunt ze gebruiken als korte teaser op het museumbezoek, maar evengoed om vooraf uitgebreid met je leerlingen rond dit thema te werken.

De oefeningen zijn geschikt voor alle leeftijden. Naargelang de leeftijd zal vooral het gesprek dat ontstaat verschillend zijn. Kijk zelf wat jou en je leerlingen het meest aan kan spreken of het beste ligt. Naast opdrachten om rond het thema aan de slag te gaan als voorbereiding op het museumbezoek, zijn er ook opdrachten als naverwerking in de klas.

Voor leerkrachten en leerlingen die nog een stapje verder willen gaan, hebben we een kort stukje opgenomen met informatie en tips om zelf met mensen met dementie te gaan samenwerken. Tenslotte vind je achteraan een selectie van films, boeken en websites die je verder meenemen in de wereld van dementie.

Het thema van dementie en de manier van werken maakt het mogelijk om vanuit verschillende vakken rond het thema te werken. Er kan een ruime waaier vakgebonden en vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen aan gekoppeld worden. Vanuit jouw vak kan jij een vakspecifieke insteek nemen en accenten leggen en zo aan de gewenste eindtermen en ontwikkelingsdoelen werken.

Dementie

Dementie is een verzamelnaam voor aandoeningen die zich kenmerken door storingen in mentale vermogens, zoals geheugen, stemmingen en gedragingen. Het is een ernstige aandoening die berust op een geleidelijke achteruitgang van het functioneren van de hersenen door een afname van zenuwcellen en/of verbindingen tussen zenuwcellen. Dementie is niet een op zichzelf staande ziekte met één enkele oorzaak, maar een verzamelnaam voor verschillende ziektes die leiden tot een achteruitgang van het geestelijk functioneren. De symptomen van dementie zijn afhankelijk van de vorm van dementie. Geheugenstoornissen zijn vaak het meest prominent maar veelal zijn er ook problemen met het denken en met taal, zijn er veranderingen in het gedrag en/of het emotionele functioneren. Er zijn tot op heden geen geneesmiddelen die de ziekte van Alzheimer en de andere vormen van dementie kunnen genezen. Er zijn daarentegen wel medicijnen die de symptomen verlichten of die het verloop van de ziekte kunnen vertragen. Daarnaast zijn er niet-medicamenteuze behandelingen voor dementie die tot doel hebben de persoon met dementie en zijn naaste omgeving te helpen omgaan met de ziekte. Tijdens vroege stadia van de ziekte kan een persoon met dementie onder andere geholpen worden door het aanleren van technieken om het onthouden van informatie te verbeteren, zoals een training in het gebruik van geheugensteuntjes.

De kans dat een persoon in zijn leven dementie krijgt ligt rond de 20 procent, voor vrouwen nog wat hoger. Op oudere leeftijd heeft men meer kans op dementie. Doordat de bevolking steeds ouder wordt kunnen we verwachten dat het aantal mensen met dementie in de toekomst zeer sterk zal stijgen.

In Vlaanderen wonen naar schatting 100.000 mensen met dementie. Wetenschappers verwachten dat er door de vergrijzing tegen 2050 350.000 Belgen met dementie zullen zijn. Momenteel wonen 70% van de mensen met dementie nog thuis. Als thuiszorg niet meer lukt, kunnen deze mensen naar een woonzorgcentrum waar ze de nodige zorg en begeleiding krijgen.

© Andy Merregaert

Focussen op de kwaliteiten

In het project *Wereld van Herinnering* wil M inzetten op de mogelijkheden en kwaliteiten van mensen met dementie. Sociale contacten en communicatie zijn vaak moeilijk voor mensen met dementie. Hun verstoorde en wisselende geheugen, stemmingen en gedragingen, belemmeren hen in hun communicatie, sociale contacten, deelname aan het sociale maatschappelijk leven, ... Daar wil M via de kunst een positieve bijdrage aan leveren. Met kunst kan je het welzijn van mensen met dementie en hun omgeving verbeteren. Voor personen met dementie kan kunst namelijk een manier zijn om zich te uiten en te communiceren met hun omgeving. In de wereld van kunst is er geen juist of fout, echt of onecht, waar of niet waar. Het is een wereld waar remmingen wegvallen en de verbeelding centraal staat. Het is een wereld zonder regels, een wereld waar alles klopt en is zoals het is. Een wereld met oneindige associatie- en belevingsmogelijkheden. Het is voor mensen met dementie ook een wereld waarin herinneringen naar boven kunnen komen, waar vergeten plezier weer herbeleefd kan worden, waar vergeten dromen weer aan het licht kunnen komen, ... Mensen met dementie vergeten letterlijk wie ze zijn, met wie ze verbonden zijn, wat ze kunnen, waar ze plezier aan beleven, welke

waardevolle mensen en dingen vorm gegeven hebben en geven aan hun leven, ... Mensen zonder dementie kunnen dit echter ook vergeten, door de rush van het leven, sociale druk, de school, het werk, ... Daarmee gaan we aan de slag. We onderzoeken welke rol en betekenis kunst ons kan geven in de dynamiek van vergeten, dromen en verlangen. En welke expressie- en communicatiemogelijkheden ze voor ons geeft. Want expressie en communicatie zijn niet alleen een uitdaging voor mensen met dementie. Ze hebben zo in iedere levensfase hun specifieke uitdagingen en dragen in elke levensfase ook bij tot het persoonlijk welzijn en welbevinden. Ook voor jongeren met een fris geheugen. En daar zet M op in!

Vergeten, dromen en verlangen, expressie en communicatie

Hieronder vind je opdrachten om met de leerlingen mee aan de slag te gaan op school, voor je het museum bezoekt. De insteek van de opdrachten is de begrippen vergeten, dromen en verlangen, expressie en communicatie te onderzoeken, te bevragen, te oefenen, er creatief mee aan de slag te gaan, ... We zetten bij de oefeningen maximaal in op de verbeelding. Verbeelding is een belangrijke vaardigheid die we op elk moment van ons leven nodig hebben om ons leven vorm en richting te kunnen geven, om oplossingen te zoeken, om dromen en verlangens te realiseren, voor je persoonlijke ontwikkeling, ...

Het is zeker niet de bedoeling om alle oefeningen te doen. Het kan natuurlijk, maar moet niet. Kijk zelf even hoeveel tijd je kan besteden aan de voorbereiding van het museumbezoek en welke opdrachten jou het interessantst lijken voor jouw leerlingen. Kies oefeningen waar je jezelf prettig bij voelt. Maar daag ook gerust je leerlingen en jezelf uit. Bij veel opdrachten kan je niet alleen de opdracht leiden, maar ook zelf deelnemer zijn. Zo maak je de afstand tussen jezelf en de leerlingen kleiner en kunnen zij niet alleen elkaar, maar ook jou op een andere manier leren kennen.

Bij het bezoek aan het museum wordt tijdens de rondleiding verder met deze begrippen, vaardigheden en manier van werken aan de slag gegaan. Als jullie de leerlingen voorbereid zijn, zitten ze al in een bepaalde mindset, zal de drempel met de kunstbevraging- en beleving in het museum veel kleiner zijn en kan je het maximale uit het museumbezoek halen.

© Andy Merregaert

INTRODUCTIE VAN HET THEMA

Met een gedicht of tekstfragment

Teksten en gedichten zijn een prettige manier om een thema te introduceren. Teksten en gedichten kunnen enerzijds richting geven: het thema lanceren en anderzijds ruimte scheppen: ze kunnen tot de verbeelding spreken, aan het denken zetten, vragen oproepen, ... Bovendien brengt voorlezen en voorgelezen worden ook een bijzondere sfeer in de klas. Achteraan in deze bundel vind je boekentips die bij het thema van vergeten en herinneren aansluiten. Tips met vragen rond het thema vind je bij de opdrachten, onder klagesprek.

Hierbij alvast een kort stukje uit een interview van Matthias Schoenaerts over zijn vader.

Misschien kennen de leerlingen ook wel iemand met dementie? Matthias Schoenaerts kennen ze van zijn acteerwerk, maar kennen ze ook zijn vader?

Dementie is eigenlijk wondermooi, maar onze perceptie ervan is beperkt. We kijken vooral naar wat er niet meer is. Het is niet omdat het gevoel en het denken niet meer de vorm van woorden krijgt, dat het ophoudt. Ze uiten zich onder een andere vorm. Een zachtere vorm. Als je voor hen de woorden vindt, krijg je een glimlach terug of een flonkering in de ogen. Het bewustzijn is er dus nog. Mijn vader was iemand die op nederige manier zijn lot droeg. Ook in zijn stervensproces. Hij heeft alles aanvaard.

— Matthias Schoenaerts, De Morgen, 27 sept 2014

Speciaal voor Wereld van herinnering schreef kinder- en jeudauteur Kim Crabeels het boek *Mist in mijn hoofd*. Ook hierin vind je een schat van mooie fragmenten om mee aan de slag te gaan.

'Ik heb fouten gemaakt. Die film speelt zich eindelijk voor mijn ogen af. Ook als ik ze dicht doe. Maar soms zit mijn kop vol mist ...'

Dat snapt Berte wel.

'En uw ogen vol wolkjes', flapt ze eruit.

Elsa kijkt haar aan. Voor het eerst lacht ze weer. Het is een gebroken lach.

'Och kind, is dat zo?'

Berte knikt weer. Elszak wacht.

'Ik herinner mij liever niet te veel', zegt ze. 'Straks word ik nog echt zot.'

'Gek bent u zeker niet, alleen maar wat vergeetachtig, en dan nog maar af en toe.'

— Kim Crabeels, *Mist in mijn hoofd*, p. 67

Met woorden

Je kan met de leerlingen spinnenwebben (mindmaps) maken aan het bord. Je zet de drie thema's: vergeten en herinneren (je kan ook dementie kiezen als je daar expliciet op wil inzetten), expressie en communicatie en dromen en verlangen op het bord. Ook het thema verbeelding is interessant om hierbij te gebruiken. Je kan de thema's één voor één aanbrengen of tegelijkertijd. De leerlingen associëren woorden bij de thema's en deze worden rond het thema geschreven. Laat hen de associaties ook verduidelijken. Als bij alle gekozen thema's woorden staan, kijken jullie of er woorden zijn die je ziet terugkomen bij de verschillende thema's. Betekent dit dat er een verband is? Wat zou het verband kunnen zijn? Zijn er nog andere verbanden te vinden? ...

In plaats van alles in de grote groep te doen, kan je ook per thema een groepje laten maken, dat dan eerst apart over dat thema nadenkt en het dan aan de rest van de klas toelicht.

Met voorwerpen

Neem een zak met een 20 à 25 tal voorwerpen mee naar de klas. In principe kunnen dit eender welke voorwerpen zijn, maar je kan ook letten op: een variatie aan materialen en kleuren waarin ze gemaakt zijn, voorwerpen met en zonder geluid, met een bepaalde geur, nieuwe en oude voorwerpen, er kunnen ook afbeeldingen bij zijn, ...

Je kan de leerlingen eerst uitdagen met een geheugenspelletje. Je stelt de voorwerpen een vooraf bepaalde tijd uit. Daarna steek je ze weer weg en proberen de leerlingen zoveel mogelijk voorwerpen te benoemen. Die mogen dan weer op tafel. Als variant of als tussenstap kan je de leerlingen ook één voor één een voorwerp op de tafel laten leggen uit de zak. Als alle voorwerpen op tafel liggen, gaan ze weer in de zak en proberen ze ze blind te herinneren. Naar aanleiding van dit geheugenspelletje kan je al een kort gesprek hebben over herinneren. Tips voor vragen vind je hieronder bij klasgesprek. Om daarna weer verder aan de slag te gaan met de voorwerpen kan je als volgt werken. Laat de leerlingen voorwerpen zoeken die voor hen te maken hebben met ... (kiezen uit of afwisselend gebruiken van de thema's: vergeten en herinneren, dromen en verlangen, expressie en communicatie). Vraag hen vervolgens waarom ze het voorwerp aan dat thema/onderwerp koppelen.

Je kan de leerlingen ook drie verzamelingen laten maken: ééntje per thema.

Zijn er overlappingen? Hebben deze verzamelingen overlappingen? Welke?

Ten slotte kan je elke leerling een voorwerp laten uitkiezen waar hij of zij een persoonlijke link mee heeft binnen het thema (vergeten en herinneren, dromen en verlangen, expressie en communicatie). De leerlingen vertellen hier kort iets over.

VERGETEN, DROMEN EN VERLANGEN, VERBEELDING, EXPRESSIE EN COMMUNICATIE: OPDRACHTEN

Met deze opdrachten kan je na de introductie verder met je leerlingen in de thema's verdiepen. De opdrachten zetten de leerlingen in gang, ze gaan dingen doen en ervaren, dat is de aanzet, maar het belangrijkste is de reflectie die ermee gepaard gaat. Maak zelf een mix van opdrachten die jou aanspreken of inspireren. Stel deze zo samen dat in deze voorbereiding op het museumbezoek de verschillende thema's aan bod komen. Ze hoeven niet allemaal even uitgebreid uitgespit worden. Leg gerust een eigen focus.

Klasgesprek

VRAGEN OM IN GROEPJES OVER NA TE DENKEN:

Kan iets vergeten leuk zijn? Wanneer wel of niet?
Wat verlies je als je iets of iemand tijdelijk of voor altijd vergeet?
Wat kan je doen om dingen te onthouden?
Kan je prettig leven als je alles en iedereen vergeet? Waarom wel of niet? Hoe?
Wanneer is communiceren makkelijk/ moeilijk? Wat maakt het makkelijk of moeilijk? Geef ook voorbeelden. Hoe pak je het aan?
Kan je leven zonder te communiceren? Waarvoor heb je communicatie allemaal nodig?
Is het mogelijk om niet te communiceren?
Welke manieren van communiceren zijn er allemaal? Bedenk er zoveel mogelijk!
Hoe voel je je als je iets niet kan verwoorden? Als je voor iets niet de juiste woorden vindt?
Kunst kan mensen gelukkig maken en plezier doen. Ben je het hiermee eens of oneens? Waarom? Kan het jullie gelukkig maken? Hoe? Of waarom niet?
Hoe voelt het als een vriend zich iets dat heel belangrijk voor je is niet meer herinnert? Heb je dit al een keer meegemaakt?
Het is onmogelijk om alles te onthouden. Toch zijn er gebeurtenissen uit je leven die je bijblijven. Welke gebeurtenissen zijn dat?
Hoe verklaar je dat de éne gebeurtenis blijft hangen en de andere niet?
...

VRAGEN WAAR IEDEREEN PERSOONLIJK OVER KAN NADENKEN:

Wat zou je nooit willen vergeten? Waarom?
Wat zou je willen dat mensen altijd van jou onthouden? Waarom is dat zo belangrijk voor jou?
Met wie communiceer je graag/ niet graag? Waarom?
Wat is jouw favoriete manier van communiceren? Leg uit waarom. Kan je altijd zo communiceren? Waarom wel/ niet? Met wie wel/ niet?
Communiceer je graag of niet graag in een andere taal dan je moedertaal? Wat vind je er leuk/ niet leuk aan?
Ik vind het fijn/ niet fijn, makkelijk/ moeilijk, belangrijk/ niet nodig om over mijn gevoelens te praten. Vertel!
Als ik niet meer weet wie ik ben of wie de mensen rond mij zijn, vind ik het leven niet meer de moeite waard. Ben je het hiermee eens of oneens? Waarom? Op welke manier kan je hiermee omgaan?
Wat is jou eerste herinnering?
Wat doe je om dingen te onthouden? Kan jij goed dingen onthouden? Welke dingen onthoud jij het makkelijkst/ moeilijkst? Ken je iemand die heel goed is in het onthouden van dingen? Ken je iemand die heel vergeetachtig is? Hoe is dat voor die persoon? En voor jou?
...

Geheugen- en communicatiespelletjes

MET VOORWERPEN

Als je de oefening met de zak met voorwerpen nog niet deed bij de introductie, kan je deze alsnog doen. De uitleg vind je hoger bij introductie van het thema, met voorwerpen.

IK BEN 100 JAAR OUD EN IK BEN VERGETEN ...

Naar analogie van *Ik ga op reis en ik neem mee*. De leerlingen vullen één per één iets toe aan deze vergeetlijst nadat ze eerst alle vorige zaken die vergeten werden opnoemden. Vanaf dat je echt iets vergeet van deze lijst, val je uit. Hoe is het voor de leerlingen om dit spelletje op deze manier te doen? Hoe is het om uit te vallen als je iets vergeet? Dit is maar een spelletje, maar val je in het echte leven ook uit als je dingen vergeet? ...

Onder klasgesprek vind je nog meer inspiratie voor vragen die hierbij aansluiten.

Expressie-opdrachten

Als je de woorden niet meer vindt om je uit te drukken, hoe kan je dan toch nog duidelijk maken hoe het met je is, wat je denkt, wil of nodig hebt? Hoe kan je dan nog in contact gaan of zijn met je omgeving? Of kan dat volgens jou dan niet meer? En hoe kan je aan jezelf uitdrukking geven naar een persoon toe die jouw woorden niet begrijpt? Heb je dat al eens ervaren? Hoe voelt dat? Hoe kan je dat aanpakken? Was je bijvoorbeeld al eens in een land waar je de taal niet kende? Heb je daar negatieve ervaringen mee of ook positieve? De leerlingen worden uitgedaagd om zichzelf op allerlei non-verbale manieren uit te drukken.

Op 20 verschillende kaartjes heb je telkens iets geschreven dat de leerlingen non-verbaal moeten uitdrukken. (bv enthousiasme, mijn moeder is boos op mij, ik ben gisteren te laat gaan slapen, ik ben naar een fantastisch feest geweest dit weekend, ik zie je graag, nieuwsgierigheid, hoe is het met je?, heb jij kinderen?, heb jij laatst nog iets leuk gedaan?, ik ben ziek, verwaasdheid, ik ben slim, ik kan snel fietsen, de cake is heel lekker, ik ben hier graag, moe, ik voel me alleen, mijn vrienden zijn fantastisch, mijn hobby is basketbal, snelheid, de ruimte, de nacht maakt mij bang, ik heb nachtmerries, zuur, zoet, jaloers, verdrietig, ...) Naargelang de moeilijkheid van de opdracht maak je een reeks met woorden of met zinnen.

Je kan de kaartjes met woorden open op een tafel in de klas leggen. De leerlingen staan er rond in een cirkel. Elke leerling kiest zelf welk kaartje hij uitdrukt. De anderen raden wat het is. In eerste instantie kunnen de leerlingen nog verschillende expressiemiddelen gebruiken: gebaren, mimiek, geluiden, ... In een tweede ronde zou je kunnen zeggen dat ze alleen nog maar geluid mogen maken. In een andere ronde mogen ze bv alleen hun handen gebruiken.

Je maakt een reeks met alleen emoties. De leerlingen krijgen papier en kleurpotloden en aan de hand van lijnen en kleuren geven ze uitdrukking aan het gevoel. Ze werken dus louter abstract in deze oefening. Je kan dit ook doen met klei. De leerlingen geven aan een 5-tal emoties vorm in de klei.

Herinneren met de zintuigen

Een zintuig is een orgaan dat gevoelig is voor prikkels uit de buitenwereld. Door dit orgaan krijgen wij kennis van die wereld. Het is juist door het gebruik van al onze zintuigen dat we de wereld om ons heen ten volle kunnen ervaren, beleven en soms ook beter kunnen begrijpen. Onze zintuigen zetten ons aan tot herinneren. Een bepaalde geur, smaak, geluid, aanraking of beeld kan ons meenemen naar vergeten gebeurtenissen, ons doen denken aan mensen die we al lang niet meer zagen, ons een glimlach op het gezicht bezorgen door de herbeleving van een bijzonder moment, ...

De leerlingen proeven, ruiken, luisteren, kijken of voelen naar een smaak, geur, geluid, beeld of materiaal. De hele klas associeert erbij, haalt er een persoonlijke herinnering mee naar boven, ... Eenzelfde geur, smaak, geluid, beeld of aanraking kunnen een oneindig aantal verschillende herinneringen ophalen. Zo kan ook een kunstwerk veel verschillende betekenissen krijgen naargelang de belevingswereld van de kijker.

Kan je zonder je zintuigen dingen herinneren? Welke smaak, geur, geluid, beeld of aanraking zou je je altijd willen herinneren? Waarom? Waar associeer je het mee? Welk effect heeft het op je? Met welke zintuigen heb jij meer dan met anderen? Zou je bepaalde zintuigen meer willen ontwikkelen? Waarom? Wat zou er dan anders zijn? Zou je andere dingen kunnen? Welk plezier bezorgen je zintuigen je? Zou je ook nog plezier aan je zintuigen beleven als je de beleving niet kan verwoorden?

Welke geur, smaak, geluid, beeld of aanraking associeer je met iets of iemand die je je voor altijd wil herinneren? (Be)schrijf de geur, smaak, het geluid, het beeld, de aanraking op een kaartje. Steek alle kaartjes samen in een geheugendoos. De leerlingen trekken om beurt een kaartje uit de geheugendoos en lezen het voor. De leerling die deze geur, smaak of geluid bij zijn herinnering had opgeschreven, vertelt over zijn herinnering.

Hoe is het om herinneringen op te halen? Hoe is het om naar herinneringen van anderen te luisteren? Kan je zonder herinneringen leven? Wat is het nut of het belang van herinneren? Wat zou het met je doen als je je plots veel zaken niet meer zou herinneren? Ken je iemand die zich moeilijk dingen kan herinneren of zich nog maar weinig kan herinneren? Hoe is dat voor die persoon? En voor jezelf? Kan je een band blijven hebben met iemand die je niet meer herkent? Waarom wel/ niet? Hoe stel jij je dat voor?

Dromen en verlangens in beelden

Als je herinneringen hebt, krijg je daar ook altijd beelden bij. Een soort film die je opnieuw afspeelt. Beelden zijn niet enkel belangrijk bij herinneringen, maar ook voor je leven nu en voor je toekomst.

Neem een doos vol beelden mee naar de klas: foto's, postkaartjes, afbeeldingen uit tijdschriften, persbeelden, afbeeldingen van kunstwerken, ... Ze worden allemaal uitgestald op een tafel in de klas. De leerlingen staan er rond, ze kijken naar de beelden en kiezen een beeld dat voor hen te maken heeft met dromen en verlangen. Welk aspect van dromen en verlangen verbeeldt het? Heb niet alleen oog voor wat er letterlijk afgebeeld wordt, maar ook voor aspecten als sfeer, kleur, vorm, ... Heeft het iets te maken met één van hun eigen dromen of verlangens? Kan je de beelden ordenen volgens verschillende categorieën dromen en verlangens? (ter inspiratie: dromen en verlangens van vroeger en nu, van kinderen en volwassenen, van materiële zaken en immateriële zaken, dagdagelijkse dromen en verlangens en grote levensdromen en verlangens, ...)

Kan je zonder dromen of verlangens leven? Is het mogelijk om dingen te realiseren zonder er een beeld van te hebben? Kan je stoppen met dromen of verlangens te hebben? Wanneer zou jij stoppen met dromen of verlangens te hebben? Hoe zou het zijn om geen dromen of verlangens te hebben? Leef je dan zonder beelden?

Dromen en verlangens in woorden

Welke dromen en verlangens heb je in leven al gerealiseerd? Hoe voelt het om dromen te realiseren? Wat moest je doen om je droom te realiseren? Wat was het belangrijkste: de dingen doen om de droom waar te maken of hem bereikt hebben zelf? Komen dromen soms vanzelf uit of moet je er altijd iets voor doen? Heb je voorbeelden uit je eigen leven?

Zijn dromen en verlangens iets van alle leeftijden? Welke dromen en verlangens zou je nog hebben als je al heel oud bent? Zijn er dromen en verlangens die je niet kan realiseren? Hoe voelt dat? Hoe kan je daarmee omgaan? Heb je voorbeelden uit je eigen leven? Uit het leven van je familie: van je ouders, broer en zus, grootouders, ... Kan je gelukkig zijn met dromen die niet kunnen uitkomen?

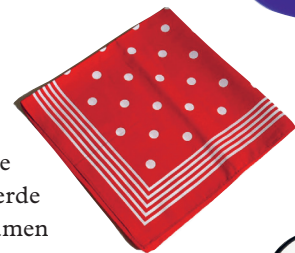
Soms verliezen we onze eigen dromen en verlangens uit het oog of realiseren we ze zonder dat we het beseffen. Nochtans zijn dromen en verlangens hebben en deze ook realiseren een belangrijke factor om ons gelukkig te voelen in het leven.

Laat de leerlingen een brief schrijven aan zichzelf. Hierin verwoorden ze welke droom/ dromen en verlangens ze willen realiseren/ invullen binnen een jaar. Ze schrijven er ook bij wat ze gaan ondernemen om dit te realiseren. Als ze klaar zijn gaan alle omslagen dicht en gaat er een postzegel op. Als je deze oefening in het begin van het schooljaar doet, kan je de brieven tegen het einde van het schooljaar op de post doen en er nog even op terug komen. Als je al verder in het schooljaar bent, kan je kiezen om ze een droom of verlangen op kortere termijn te laten opschrijven of toch voor de 1 jaar termijn kiezen en de brieven op de bus doen als de leerlingen alweer een jaartje verder op school zitten. Je kan er dan niet op terug komen, maar de brief zal zijn effect sowieso niet missen.

Verbeelding en realiteit

Voor deze oefening heb je een 20-tal willekeurige voorwerpen nodig. De voorwerpen zitten in een zak. De leerlingen nemen één voor één een voorwerp uit de tas en noemen er één eigenschap van (bv de kleur, het materiaal, wat je ermee kan doen, de vorm, ...). Als de voorwerpen uitgestald liggen, bedenken de leerlingen één voor één een nieuwe, gefantaseerde functie of eigenschap van een voorwerp dat ze uitkiezen. Ze kunnen ook van 2 voorwerpen samen 1 nieuw voorwerp maken. Je kan ook voorwerpen kiezen die de leerlingen niet kennen of niet allemaal kennen. (voorwerpen uit de keuken, uit een technisch atelier, uit andere culturen, oude gebruiksvoorwerpen, ...) Dan gaan ze na het benoemen van een eigenschap, zelf een functie en naam voor deze voorwerpen verzinnen.

Hoe is het om deze oefening te doen? Hoe is het om naar al deze 'vreemde' voorwerpen te kijken? Hoe ga jij om met nieuwe dingen? Dingen waarvan je niet snapt hoe het werkt, hoe het moet, ... Nieuwe dingen die je moet leren of beginnen doen. Vind je het onbekende een uitdaging, maakt het je onzeker, voel je je soms verloren? Of hoe voel je je in een groep waar je (nog) niemand kent?

Als je aan de dingen rond je een andere betekenis geeft of je geeft zelf betekenis aan onbekende voorwerpen, vind je het dan nog de realiteit? Wat gebeurt er als verschillende mensen verschillende betekenissen geven aan dezelfde dingen? Hoe zou het zijn om te leven in een wereld waar iedereen zijn eigen betekenis aan de dingen geeft? Hoe zou het zijn om te leven in een wereld die jij helemaal anders interpreteert dan de meeste mensen rond jou? Bestaat dé realiteit? Heeft alles een vaste betekenis? Wat wel en wat niet?

Waarom geven mensen aan alles een naam en betekenis?

Tot slot bij de opdrachten

Fijn dat je met de leerlingen al op onderzoek bent gegaan rond de verschillende thema's, dat de leerlingen werden uitgedaagd om verschillende zaken rond deze thema's te ervaren en dat ze aangezet werden om actief over deze thema's na te denken. Je mag hen alvast laten weten dat er bij het museumbezoek op dezelfde manier verder gewerkt zal worden. Tot daar!

M VAN
**MUSEUM
LEUVEN**

MUSEUMBEZOEK

Onder begeleiding van een gids worden de kunstwerken in het museum op een interactieve wijze bekeken, bevraagd, onderzocht, becommentarieert, ... Dit vanuit het perspectief van herinneren en vergeten, dromen en verlangen en de expressie- en communicatiemogelijkheden van kunst. De kracht van kunst en verbeelding.

Naast de kunstwerken zijn er naar aanleiding van het project nog allerlei extra's te zien en te beleven in het museum. Ook dit krijgt een plek tijdens het museumbezoek.

In de antichambre van M worden filmpjes van 2 minuten getoond waarin to-the-point de basiskennis van dementie wordt verteld. Dit zowel vanuit neurologisch, geriatrisch als psychiatrisch perspectief. Daarnaast toont M ook de resultaten van een project met digital storytelling. Hierbij worden verhalen van personen met dementie gecapteerd. Met behulp van digital storytelling worden hun ervaringen en belevingen als een kortverhaal in woord en beeld gebracht. Personen met dementie brengen hun verhaal aan de hand van beelden, foto's, objecten, souvenirs. Er wordt ook een herinneringskamer, een herinneringsbos en een herinneringskast ingericht. In de herinneringskast vind je objecten die verschillende zintuigen prikkelen. Je mag de voorwerpen aanraken. Ruik, voel en beleef. In de herinneringskamer kan je gaan zitten in het salon. Objecten uit de M-collectie zoals een Leuvense stoof, een porseleinen servies, een oude tol of een Mariabeeld nemen je terug mee in de tijd en roepen herinneringen en gevoelens op. De selectie werd samen met personen met dementie gemaakt. In het bos vol herinneringen kan je zelf de herinnering die je voor altijd wil bewaren achterlaten. Je kan deze schrijven of tekenen op een herinneringskaart en ze dan een plekje geven in het bos vol herinneringen.

Ook de boeken *Mist in mijn hoofd* van Kim Crabeels en *Wat Alz?* van Kasper Bormans, die beiden nauw samen hangen met het project in M worden aan de hand van citaten, stellingen, ... verweven in de rondleidingen.

© Andy Merregaert

NAVERWERKING IN DE KLAS

Algemeen

Terug in de klas wordt er nog gepeild naar de leerlingen hun ervaringen, bedenkingen, herinneringen, inzichten, ... die ze ervaren hebben in het museum. Hiervoor kan je verder werken met de opdrachten uit de voorbereiding. Je kan de leerlingen nu zelf een gedicht of korte tekst laten schrijven, associaties leggen tussen de voorwerpen en wat ze in het museum hebben gezien en ervaren. Ook de andere opdrachten kunnen een bron van inspiratie zijn voor de nabespreking: de leerlingen geven non-verbaal uitdrukking aan hun ervaringen (via lichaamstaal, met beelden, geluid, kleur, geuren, ...), jullie spelen: Ik ging naar het museum en ik zag ... (Naar analogie van Ik ga op reis en ik neem mee), welke muziek past bij jouw herinnering aan het museumbezoek, ...

Als je met de klas het boek *Mist in mijn hoofd* hebt gelezen, kunnen de leerlingen hun ervaringen en indrukken verwerken in een vervolgstuk op het boek. Ze kunnen vertellen vanuit het perspectief van één van de personages, ze kunnen zich inbeelden dat ze samen met één van de bewoners van het rusthuis op stap waren in het museum, ...

Of je kan enkele citaten uit het boek halen en de leerlingen deze laten koppelen aan het museumbezoek.

Als afsluiter van de naverwerking kunnen jullie nog actief en creatief aan de slag met de schatkaart.

De schatkaart

Tijdens het bezoek aan het museum konden we ervaren hoe beelden herinneringen kunnen oproepen, beeld kunnen geven aan de mensen en dingen die er voor ons toe doen, vorm kunnen geven aan onze dromen en verlangens, kunnen vastleggen wat we niet willen vergeten. In deze opdracht maken we nu ons eigen beeld. Je maakt een kaart, een beeld, een collage van wat de schatten van jouw leven zijn, de waardevolle mensen en dingen die je niet wil vergeten: je familie, je vrienden, je huis, je werk, je hobby, je gezondheid, de natuur, interesses, bepaalde vaardigheden of talenten die je hebt, ... Je schatkaart is een persoonlijke verbeelding van wat voor jou van grote waarde is in je leven. Op allerlei manieren kun je je schatkaart vormgeven. Door te tekenen, te schilderen, een combinatie van beiden. Je kunt ook plakken en knippen en er een collage van maken met afbeeldingen en woorden die je knipt uit tijdschriften, boeken, kranten etc. Je kan een foto van jezelf op je schatkaart klevan. Familie en vrienden, maar ook andere zaken kan je letterlijk aan de hand van foto's aanbrengen op je schatkaart, maar ook aan de hand van beelden die voor jou deze relaties verbeelden, uitdrukken waar ze voor staan, wat ze zo bijzonder maakt, ... of aan de hand van kleuren, woorden, ...

Tijd :1uur

Doel : Een beeld geven aan wat waardevol is in je leven, wie en wat je niet wil vergeten

Materiaal :

- tijdschriften, kranten, boeken, kaarten, tekeningen, teksten
- potloden, stiften, verf
- schaar en lijm
- karton om een collage op te maken (minstens A3-formaat)

Fijn als iedereen daarna zijn schatkaart in de klasgroep kan toelichten. Vraag ook door, waarom iets of iemand zo belangrijk is, zeggen de plek waar iets op de schatkaart staat, iets over het belang ervan, vallen bepaalde kleuren op, wat zouden die kunnen betekenen, zou je een naam aan je schatkaart kunnen geven, zijn er bepaalde geuren die bij deze kaart zouden passen, een smaak, welke muziek zou je erbij willen horen ... Zijn er gelijkenissen tussen de schatkaarten of juist veel verschillen? Hoe zou dat komen? ... Denk je dat je schatkaart er binnen 10 jaar nog hetzelfde zou uitzien? Welke gelijkenissen of verschillen denk je dat er zullen zijn? Vind je dat prettig of juist niet? Waarom? ... Wat vinden jullie van de schatkaarten? Voor jezelf? En om naar die van anderen te kijken? Kunnen ze jou inspireren? Wat kan je er nog aan hebben? Aan wie zou je ze graag laten zien? Aan wie niet? Waarom?

Mooi ook als deze schatkaarten een tijdelijk onderkomen kunnen krijgen aan de klasmuur.

Er kan dan nog regelmatig eens terug naar verwezen worden, leerlingen kunnen elkaars schatkaarten verder ontdekken, nog veranderingen aan hun schatkaart aanbrengen, ...

Variaties op de schatkaart

Er zijn eindeloos veel variatiemogelijkheden op deze opdracht. In plaats van de leerlingen een kaart te laten maken van hun eigen leven, zouden ze dat ook kunnen doen van iemand die hen nauw aan het hart ligt, iemand waarvan ze misschien nog heel veel herinneringen niet kennen, maar waar ze wel nieuwsgierig naar zijn en die ze niet verloren willen laten gaan. Het geeft hen ook de perfecte aanzet om aan deze personen hun vragen te gaan stellen. Het kan gaan over hun ouders, grootouders, tante of nonkel, een oude buurman, ...

De leerlingen die in het laatste jaar zitten zouden een schatkaart kunnen maken naar aanleiding van het afronden van de middelbare school. Ze kunnen in beeld brengen wat de school voor hen betekend heeft, wat ze er zich van willen herinneren, welke klasgenoten, leerkrachten, ... voor hen een speciale betekenis hebben, welke momenten ze heel bijzonder vonden, wat ze het belangrijkste vinden dat ze geleerd hebben op school, ... Je zou deze schatkaart ook in de vorm van een filmpje kunnen maken. Op het einde van de rit heeft iedereen dan een dvd vol schoolherinneringen. Film geeft weer nieuwe mogelijkheden: er kan ook stem en geluid bij, foto's, attributen met een speciale betekenis, je denkt na over hoe je er wil uitzien, over een speciale plek op school waar je de opname maakt, ...

In plaats van een kaart om herinneringen te bewaren, kan je er ook een schatkaart van maken van dromen die je wil realiseren.

M VAN
**MUSEUM
LEUVEN**

DEMENTIE: EXTRA DIMENSIE

Hebben jij en je leerlingen zin om jullie meer in de wereld van dementie te verdiepen, er nauwer mee in contact te komen of iets te betekenen voor mensen met dementie?

Dan kunnen jullie in eerste instantie samen een brainstorm houden en nadenken over jullie motivatie, het doel dat jullie willen bereiken, wat jullie concreet willen doen, wat jullie kunnen betekenen, hoeveel tijd jullie erin willen investeren, ... Als jullie de grote lijnen duidelijk hebben, kunnen jullie ermee naar een woonzorgcentrum in je buurt stappen en daar jullie plannen afstemmen op wat mogelijk en wenselijk is. Daar neem je contact op met één van de referentiepersonen dementie. Willen jullie helpen met de zorg of willen jullie via een creatieve insteek samenwerken met de dementerenden?

Twee boeken die inspiratie en een aanzet kunnen bieden voor een dergelijk project zijn *Mist in mijn hoofd* van Kim Crabeels. In deze jeugdroman gaat het hoofdpersonage Berte als vrijwilligster helpen in een rusthuis. In het boek *Wat Alz?* van Kasper Bormans vertelt hij over zijn ervaringen met bewoners met dementie in een woonzorgcentrum. In zijn boek staan ook allerlei tips over hoe je kan communiceren met mensen met dementie. Kasper ging zelf voorlezen bij de bewoners, maakte tekeningen van hen en ging op zoek naar hun verlangens en dromen.

Als jullie project concreet is, kunnen jullie ook kijken hoe jullie het op de school zichtbaar kunnen maken (met foto's, een filmpje, tekeningen, een verslag op de website van de school, ...). Zo steken meer mensen er iets van op en doen jullie een ruime bijdrage om dementie zichtbaar en bespreekbaar te maken.

Na afloop is het natuurlijk belangrijk even terug te blikken: hoe is alles gelopen, welke verwachtingen hadden we en zijn die uitgekomen, hoe heb je het ervaren, wat heb je geleerd, hadden jullie alleen de mensen met dementie iets te bieden of hadden zij jullie ook iets te bieden en wat, hoe is het om ouderen in contact te zijn, zijn er in jouw omgeving ook oude mensen, hoe kijk je daarnaar, ...

Praktisch: in en rond Leuven zijn er woonzorgcentra in het centrum van Leuven, in Wilsele en in Kessel-Lo. De adressen en contactpersonen vind je achteraan in deze map.

© Lies Kortleven

© Andy Merregaert

MEER OVER VERGETEN, DROMEN EN VERLANGEN, EXPRESSIE EN COMMUNICATIE

Hieronder vind je nog enkele film-, boeken- en websitetips om jezelf en je leerlingen mee in het thema onder te dompelen.

Films

Films over dementie

The Notebook (2004) van Nick Cassavetes

Het verhaal van Noah en Allie, twee tienerliefjes, is op schrift gesteld (in het notitieboek uit de titel) en wordt door een gezonde oude man (James Garner) voorgelezen aan een niet meer zo gezonde oude vrouw (Gena Rowlands). De ziekte van Alzheimer heeft haar geheugen aangetast. De oude man blijkt Noah te zijn en de vrouw is Allie. Enkel als Noah hun eigen levensverhaal vertelt, weet Allie soms weer even wie ze is.

Away from Her (2006) van Sarah Polley

Grant (Gordon Pinset) en Fiona (Julie Christie) zijn meer dan veertig jaar getrouwd met elkaar. Nu ze beide op oudere leeftijd zijn en een comfortabel leven leiden op het platteland, merkt Fiona dat ze problemen krijgt met haar geheugen. Ze realiseert zich dat ze te maken heeft met de eerste verschijnselen van de ziekte van Alzheimer. Vastbesloten om haar man niet op te zadelen met haar problemen, laat ze zich opnemen in een verzorgingshuis.

Amour van Michael Haneke (2012)

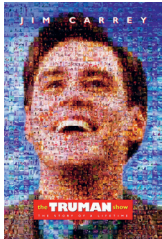
Amour gaat over een ouder echtpaar, een man (Jean-Louis Trintignant) en een vrouw (Emmanuelle Riva). En wat er gebeurt als een van hen ziek wordt. Echt ziek. En de muren van de wereld de muren van hun appartement worden en hen steeds verder insluiten. Tot een slaapkamer. Tot een blik. De ogen van een stervende. *Amour* gaat over sterven en over zorg. Daarmee stelt Haneke een van de grote vragen van onze tijd. Wat is zorg? Hoever gaat zorg? Hoe gaan we met zorg om? Er zijn steeds meer mensen die zorg nodig hebben. En dat is vaak een kwestie van geld. Maar dit echtpaar heeft geld genoeg. Geld is geen kwestie. Dus is de vraag naar zorg, en naar de grenzen van zorg, en daarmee naar die van een menswaardig bestaan in *Amour* vooral een morele vraag, geen praktische. Het maakt *Amour* tot een film die je op jezelf terugwerpt. Op je eigen emotionele vermogens. Het is tijdens het kijken bijna niet mogelijk om niet te denken aan eigen geliefden, vrienden of zomaar anderen die dood zijn, of ziek, of behoeftig, en de vraag wat je eigenlijk voor de ander kunt betekenen.

Still Alice (2014) van Richard Glatzer en Wash Westmoreland

‘Hoe voelt het nou om Alzheimer te hebben?’ Dit vraagt Lydia (Kirsten Stewart) aan haar moeder (Julianne Moore), die net gediagnosticeerd is. In plaats van haar als hulpeloos en zielig te benaderen, praat de dochter op een directe manier over de ziekte. Hoogleraar taalkunde Alice Howland is pas vijftig jaar wanneer ze de diagnose krijgt. Dit is ook een schok voor haar man en drie kinderen, die ieder op hun eigen manier met het nieuws omgaan. Dit is het uitgangspunt van een confronterende film over een ziekte waar veel mensen in hun leven mee te maken krijgen en waar desondanks nog vaak een taboe over heerst.

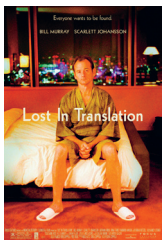
Films met verwante thema's en problematieken

The Truman Show (1998) van Peter Weir

Thema's: echtheid-onechtheid, identiteit, maakbaarheid van de mens, macht van de media, regie over het eigen leven versus geregisseerd worden, ...

De film speelt zich af in een wereld waarin een hele stad is nagebouwd voor een realitysoap. Alle 'bewoners' zijn acteurs behalve één iemand: Truman Burbank (Jim Carrey), de hoofdrolspeler van de 'show'. Hij is er als enige niet van op de hoogte dat hij in een nagemaakte wereld leeft omdat hij als kind is geselecteerd uit een aantal ongewenste kinderen en 'geadopteerd' door het bedrijf dat de film exploiteert. De wereld om hem heen, het eiland met daarop zijn woonplaats Seahaven, is in werkelijkheid een grote koepel waarin zon, maan en weer gesimuleerd worden. Trumans geestelijk 'vader' Christof bevindt zich in de controlekamer in de maan, vanwaar hij Trumans leven en de show kan overzien. Trumans baan bij een verzekeraar, zijn huwelijk met zijn vrouw Meryl, en alle andere aspecten van zijn leven zijn stuk voor stuk in scène gezet. Al dertig jaar lang heeft Truman hier geen idee van. Langzaam merkt hij door verschillende oorzaken dat zijn leven een geregisseerde farce is.

Lost in translation (2003) van Sofia Coppola

Thema's: relaties, communicatie, lichaamstaal, vervreemding, ...

Bob Harris (Bill Murray) en Charlotte (Scarlett Johansson) zijn twee Amerikanen die gestrand zijn in een luxe hotel in Tokyo. Bob Harris is een verlopen acteur van rond de 50, die in Japan is om een whiskyreclame op te nemen en om even te ontsnappen aan zijn liefdeloze huwelijk. Charlotte is een net afgestudeerde jonge vrouw van in de 20, die met haar man naar Tokyo is meegereisd. Maar haar man heeft geen aandacht voor haar en is alleen bezig met zijn werk, het fotograferen van film- en rocksterren. Beiden kunnen 's nachts niet slapen en ontmoeten elkaar op een nacht, terwijl ze allebei rondlopen in het hotel. Wat begint met slechts een wederzijdse glimlach, ontwikkelt zich geleidelijk tot een vriendschap en tot de mogelijkheid van een relatie tussen de oudere man en de jonge vrouw. Ze hunkeren naar contact maar dat spreken ze niet uit. *Lost in translation* is veel blikken en weinig woorden. In de film gebeurt dramatisch überhaupt weinig: we zien veel shots van Charlotte die op haar hotelkamer naar haar spiegel in de ruiten staart of naar de nachtelijke 'bright lights big city' achter het glas kijkt. We zien veel Bob in de bar, voor zich uit starend naar niets in het bijzonder. Als ze bij elkaar zijn, kijken ze elkaar aan bijna zonder iets te zeggen. Antwoorden hoeven ze niet, ze weten niet eens wat ze zoeken.

Eternal sunshine of the spotless mind (2004) van Michel Gondry

Thema's: vergeten, herinneren, liefde, ...

Joel (Jim Carrey) staat perplex wanneer hij ontdekt dat zijn vriendin Clementine (Kate Winslet) haar herinneringen aan hun roerige relatie heeft laten wissen. Uit wanhoop neemt hij contact op met de uitvinder van deze ingreep, Dr. Howard Mierzwaik, om ook zijn herinneringen aan Clementine te wissen. Maar wanneer het geheugen van Joel geleidelijk wordt aangepast, krijgt hij weer z'n oude gevoelens terug voor Clementine. Vanuit het diepst van zijn brein probeert Joel te ontsnappen aan de procedure. Terwijl Dr. Mierzwaik en diens medewerkers hem achterna zitten door het doolhof van herinneringen, is het duidelijk dat Joel Clementine niet zomaar uit zijn geheugen kan krijgen.

Inception (2010) van Christopher Nolan

Thema's: inplanten van ideeën, onbewuste drijfveren, verbeelding, marketing, ...

Dom Cobb (Leonardo DiCaprio) is een meesterinbreker. Hij steelt alleen geen spullen maar hij ontftuelt waardevolle geheimen uit het onderbewustzijn van zijn slachtoffers. Doordat hij continu op de vlucht is, verloor Cobb alles wat hem ooit dierbaar was, even afgezien van alle cash die hij met z'n werk binnenhaalde. Hij krijgt gelukkig een kans om zijn oude leven terug te verdienen als hij een laatste opdracht uitvoert. Maar deze keer moet er niets gestolen worden, er moet iets in iemands brein gepland worden. Helaas blijkt het doelwit levensgevaarlijk.

De werking van de geest is ook te zien in ander werk van Nolan. In *Insomnia* kan de protagonist steeds minder vertrouwen op zijn eigen hersenen dankzij slapeloosheid en eindeloos daglicht, in *The Prestige* kijkt Nolan naar hoe mensen zichzelf en anderen voor de gek kunnen houden en in zowel *Batman Begins* als *The Dark Knight* behandelt hij de collectieve geest, emotie en hoe ideeën en concepten daarin geplant kunnen worden.

In zijn meest recente film *Interstellar* (2014) staan thema's als ruimte, menselijkheid, ontmoeting en de ander centraal.

Before I go to sleep (2014) van Rowan Joffe

Thema's: geheugenverlies, herinneren, identiteitsvorming, ...

Before I Go to Sleep gaat over een vrouw (Nicole Kidman) die elke ochtend wakker wordt zonder ook maar enige idee te hebben wie ze is. Door middel van een dagboek probeert ze met behulp van de opgeschreven herinneringen hier achter te komen. Maar de waarheid leidt ertoe dat ze niemand om zich heen kan vertrouwen.

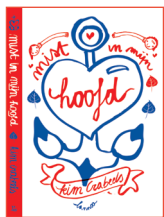
Boeken

TIP:

Het boek *Mist in mijn hoofd* van Kim Crabeels en *Wat Alz?* Van Kasper Bormans brengen je op een heel toegankelijke manier in contact met de wereld van dementie. Ze lezen bovendien als een trein. Deze boeken werden in nauwe samenhang met het project *Wereld van herinnering* ontwikkeld.

De boeken hieronder zijn per graad bijeen gezet om een richting aan te geven. Jij kent als leerkracht natuurlijk je groep het beste en kan dan ook het meest geschikte boek of boeken voor je leerlingen uitkiezen, los van de categorieën hieronder.

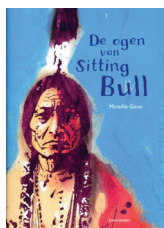
Voor de eerste graad

Mist in mijn hoofd. In deze jeugdroman van Kim Crabeels slaagt de schrijfster er op een verbluffende en ontroerende wijze in om vanuit de belevingswereld van een tiener de brug te slaan naar en de wereld te openen van mensen met dementie. Twee werelden die op het eerste zicht niets met elkaar te maken hebben, geraken op een verrassende wijze met elkaar verweven. Een boek over prille verliefdheid, neurotische moeders, demente bejaarden en op de proef gestelde vriendschappen.

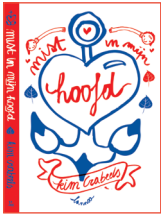

De geheimzinnige sleutel van Sarah Moore Fitzgerald is een mooi, ontroerend boek over een intense, warme band tussen een grootvader en zijn kleinzoon. In vele kleine details wordt het dementieproces van de grootvader duidelijk geschetst.

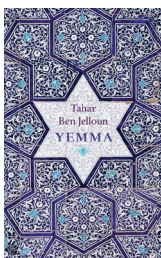
De ogen van Sitting Bull van Mireille Geus is een teder en ontroerend boek over een dementerende oma en haar kleinzoon. Het is bovendien op een heel gevoelige manier geschreven. Het gedrag van iemand met dementie - de angsten, onzekerheden, het vergeten ... - wordt herkenbaar getypeerd.

Voor de tweede graad

Mist in mijn hoofd. In deze jeugdroman van Kim Crabeels slaagt de schrijfster er op een verbluffende en ontroerende wijze in om vanuit de belevingswereld van een tiener de brug te slaan naar en de wereld te openen van mensen met dementie. Twee werelden die op het eerste zicht niets met elkaar te maken hebben, geraken op een verrassende wijze met elkaar verweven. Een boek over prille verliefdheid, neurotische moeders, demente bejaarden en op de proef gestelde vriendschappen.

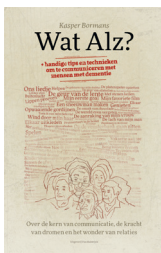
Dit boek is niet alleen geschikt voor de eerste graad, maar ook voor leerlingen van het derde middelbaar.

Met een immense tederheid en genegenheid beschrijft de wereldberoemde Frans-Marokkaanse schrijver Tahar Ben Jelloun in het boek *Yemma* de lichamelijke en geestelijke aftakeling gedurende de laatste levensjaren van zijn moeder. Vermits hij psychiater van opleiding is kan hij ook heel waarheidsgetrouw de hallucinaties die de ziekte van Alzheimer veroorzaakt tot in het kleinste detail beschrijven. Net zoals iedereen die een geliefd persoon door dementie ziet wegwijnen, heeft hij het psychisch en fysisch enorm moeilijk. Enerzijds zou hij voortdurend bij haar willen zijn maar anderzijds zou hij mijlenver van haar vandaan willen zijn om deze afgrijselijke toestanden niet hoeven mee te maken.

De laatkomer van Dimitri Verhulst. In deze roman doet het hoofdpersonage Désiré Cordier zich voor als een dementerende bejaarde. Op deze manier probeert hij te ontsnappen aan zijn matte, liefdeloze burgermansbestaan. Zijn gevoel van eigenwaarde, dat door zijn huwelijk was aangetast, wint hij terug als hij op een heuglijke dag, gezond en wel, in een tehuis voor seniele bejaarden wordt geplaatst. Hij belazert de kluit op virtueuze wijze door zich voor te doen als demente en incontinent grijsaard die op zijn einde afstevent. In dit boek geeft Verhulst ook de nodige kritiek mee op de zorg: allereerst op de bezuinigingen in de zorg, maar ook op de manier waarop het personeel in de zorg met demente bejaarden omgaat. Stof tot gesprek!

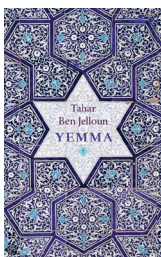

Wat Alz? Een boek van Kasper Bormans. In dit boek geeft Kasper een stem aan de verloren plezieren en dagdromen van mensen met dementie of alzheimer en geeft hij aan hoe kleine dingen hun levenskwaliteit sterk kunnen bevorderen. Dit boek kan je ook inspireren om met je leerlingen actief met mensen met dementie te gaan werken. Het geeft een idee aan wat je kan verwachten, wat je kan doen, hoe je het traject kan opvatten, ...

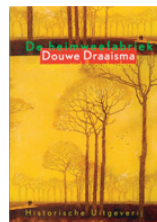
Voor de derde graad

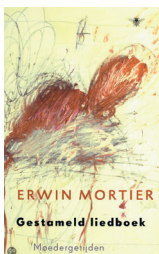
De laatkomer van Dimitri Verhulst. In deze roman doet het hoofdpersonage Désiré Cordier zich voor als een dementerende bejaarde. Op deze manier probeert hij te ontsnappen aan zijn matte, liefdeloze burgermansbestaan. Zijn gevoel van eigenwaarde, dat door zijn huwelijk was aangetast, wint hij terug als hij op een heuglijke dag, gezond en wel, in een tehuis voor seniele bejaarden wordt geplaatst. Hij belazert de kluit op virtueuze wijze door zich voor te doen als demente en incontinente grijsaard die op zijn einde afstevent. In dit boek geeft Verhulst ook de nodige kritiek mee op de zorg: allereerst op de bezuinigingen in de zorg, maar ook op de manier waarop het personeel in de zorg met demente bejaarden omgaat. Stof tot gesprek!

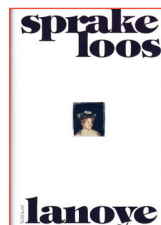
Met een immense tederheid en genegenheid beschrijft de wereldberoemde Frans-Marokkaanse schrijver Tahar Ben Jelloun in het boek *Yemma* de lichamelijke en geestelijke aftakeling gedurende de laatste levensjaren van zijn moeder. Vermits hij psychiater van opleiding is kan hij ook heel waarheidsgetrouw de hallucinaties die de ziekte van Alzheimer veroorzaakt tot in het kleinste detail beschrijven. Net zoals iedereen die een geliefd persoon door dementie ziet wegwijnen, heeft hij het psychisch en fysisch enorm moeilijk. Enerzijds zou hij voortdurend bij haar willen zijn maar anderzijds zou hij mijlener van haar vandaan willen zijn om deze afgrijpselijke toestanden niet hoeven mee te maken.

Van Douwe Draaisma de boeken *Waarom het leven sneller gaat als je ouder wordt*, *Vergeetboek*, *De heimweefabriek* en *De metaforenmachine*. Draaisma is een Nederlands psycholoog die gespecialiseerd is in de aard en mechanismen van het menselijk geheugen.

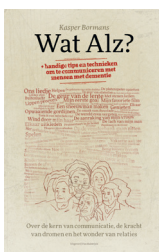

Het boek *Gestameld liedboek* van Erwin Mortier. In deze roman vertelt hij over het leven van zijn moeder met Alzheimer.

Sprakeloos van Tom Lanoye. Na een beroerte raakt een amateuractrice en de moeder van de schrijver haar spraakvermogen kwijt. Langzaam en onherroepelijk takelt ze af, steeds minder in staat te communiceren met wie haar lief is.

Het werk van Bernard Dewulf in wiens oeuvre het geheugen een centrale plaats inneemt.

Wat Alz? Een boek van Kasper Bormans. In dit boek geeft Kasper een stem aan de verloren plezieren en dagdromen van mensen met dementie of alzheimer en geeft hij aan hoe kleine dingen hun levenskwaliteit sterk kunnen bevorderen. Dit boek kan je ook inspireren om met je leerlingen actief met mensen met dementie te gaan werken. Het geeft een idee aan wat je kan verwachten, wat je kan doen, hoe je het traject kan opvatten, ...

Op het web

www.alzheimerliga.be

Alzheimer Liga Vlaanderen vzw is een patiënten- en vrijwilligersorganisatie van, voor en door familieleden en mantelzorgers van personen met (jong)dementie. De Liga is hét aanspreekpunt voor personen met dementie, hun mantelzorgers, andere naasten én familiegroepen. De Liga legt zich ook toe op het sensibiliseren van het brede publiek en beleidsmakers over dementie, de gevolgen voor mens en maatschappij en het bestrijden van taboes door onder meer het bevorderen van genuanceerde beeldvorming. Op de site vind je onder andere algemene informatie over dementie en tips over het omgaan met dementie.

www.dementie.be

Het Expertisecentrum Dementie Vlaanderen en de negen regionale expertisecentra dementie willen dementie in de samenleving op de agenda plaatsen om de kwaliteit van het leven van mensen met dementie en hun omgeving te behouden en te verbeteren. Zij doen dit door het samenbrengen en uitbouwen van expertise, in samenwerking met andere actoren in het werkveld. Op de site vind je basisinformatie over dementie en informatie en beeldmateriaal rond verschillende specifieke thema's zoals jongdementie.

www.omgaanmetdementie.be

Een website met veel korte filmfragmenten die de verschillende aspecten van wat bij dementie komt kijken belichten: de vragen, de zorg, de gevoelens, ...

www.alzheimercode.be

In september-oktober 2015 loopt in Vlaanderen en Brussel het kunstenaarsproject *De Alzheimer Code*. *De Alzheimer Code* wil de nieuwsgierigheid wekken en vooral meer aandacht vragen voor wat de aandoening van de eeuw lijkt te worden. Het is een sociaal-artistiek initiatief: artistiek van opzet en idee, sociaal van inhoud. De initiatiefnemers van *De Alzheimer Code* zijn: Alzheimer Liga Vlaanderen, Expertisecentrum Dementie Vlaanderen en Hellebosch vzw. Artforum, Canvas, deSingel, M – Museum Leuven, M HKA, Muntpunt en Museum Dr. Guislain zijn de belangrijkste culturele partners.

Op de site vind je alle praktische informatie over dit project en de initiatieven waaraan je met je leerlingen kan deelnemen. In M – Museum Leuven start het aanbod voor scholen tijdens *De Alzheimer Code*, maar het loopt door gedurende het hele schooljaar.

www.onthoumens.be

Vergeet dementie, onthou mens is een campagne die het heersende beeld over de aandoening wil bijstellen tot een beeld waarin de mens centraal staat. Op de site vind je meer informatie over dementie, getuigenissen van mensen met dementie, communicatietips over mensen met dementie, ...

www.TEDxtalks.ted.com

Op deze site vind je via de zoekterm Kasper Bormans de presentatie *Alzheimer and memory palaces* van Kasper Bormans. In dit 11 minuten durende filmpje (in het Engels gesproken) visualiseert hij niet alleen wat dementie met het geheugen doet, maar probeert hij vooral vanuit een positieve invalshoek een bijdrage te leveren aan dementie en de impact ervan. Veel van deze ideeën kan je ook terugvinden in zijn boek *Wat Alz?*

<http://tedxtalks.ted.com/video/Alzheimer-and-memory-palaces-Ka;TEDxLeuven>

M VAN
**MUSEUM
LEUVEN**

Adressen en contactgegevens woonzorgcentra in en rond Leuven

Woonzorgcentrum Edouard Remy (centrum Leuven)

Frederik Lintstraat 33, 3000 Leuven

Nikki Dehennin

nikki.dehennin@ocmw-leuven.be

016 24 84 20

Woonzorgcentrum Ter Putkapelle (Wilsela)

Bosstraat 13, 3012 Wilsela Putkapel

Sonia Torfs

sonia.torfs@ocmw-leuven.be

016 35 26 11

Woonzorgcentrum Ter Vlierbeke (Kessel-Lo)

Rustoordlaan 3, 3010 Kessel-Lo

Helga Haesendonck

helga.haesendonck@ocmw-leuven.be

016 55 55 02

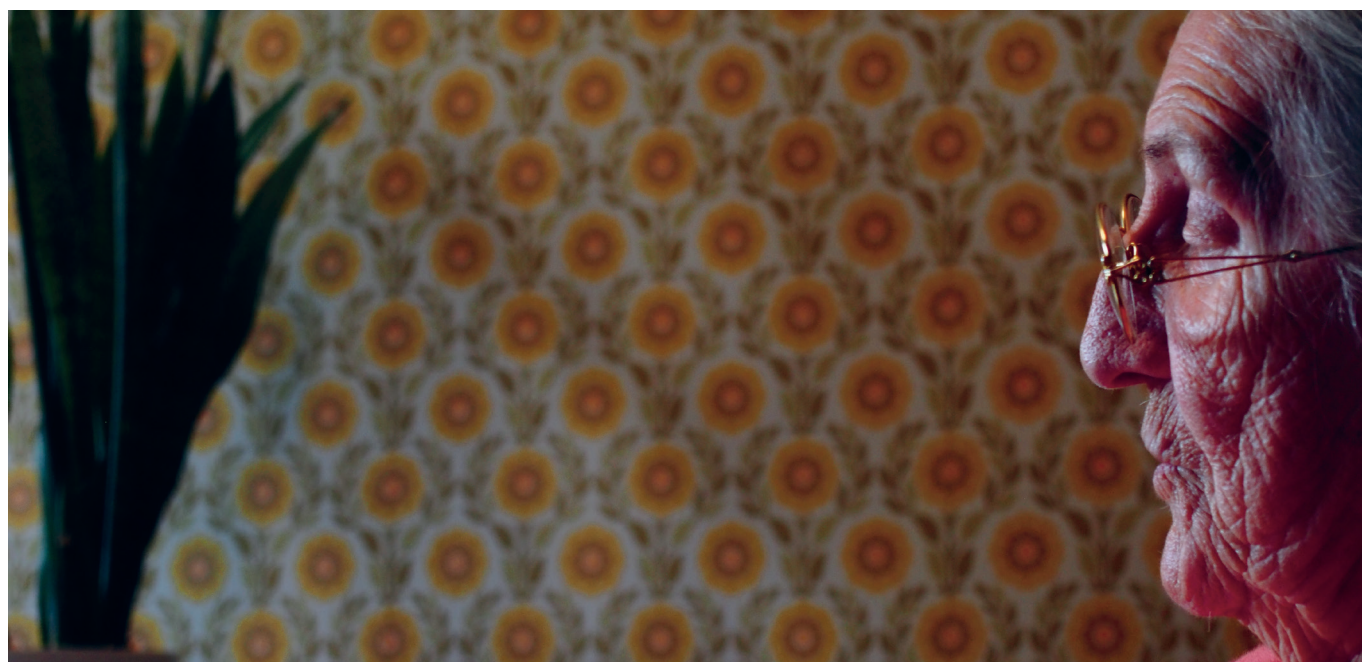
Woonzorgcentrum Booghuys (centrum Leuven)

Vlamingenstraat 3, 3000 Leuven

Lore Heuts

lore.heuts@ocmw-leuven.be

016 24 81 60

© Andy Merregart

Colofon:

Tekst: Katleen Schueremans - Vormgeving: Debby Bruers

Concept en coördinatie *Wereld van herinnering*: Isabel Lowyck en Sofie Vermeiren